

Вытокі вышэйшай медыцынскай адукацыі ў Савецкай Беларусі ў 1920-я гады

УДК 61:378(476)(091)

Аляксей КАПЛІЕЎ,
кандыдат гістарычных
навук

Аляксей КАПЛІЕЎ. Вытокі вышэйшай медыцынскай адукацыі ў Савецкай Беларусі ў 1920-я гады. У артыкуле характарызуецца працэс зараджэння і развіцця вышэйшай медыцынскай адукацыі ў Беларусі. Разглядаюцца перадумовы і этапы станаўлення медыцынскага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта як галоўнага цэнтра падрыхтоўкі лекараў у 1920-я гады ў кантэксце палітычнага, эканамічнага і сацыяльнага стану Беларусі падчас устанавлення савецкай улады. Паказана роля нацыянальнага цэнтра падрыхтоўкі лекараў у развіцці айчыннай медыцыны і аховы здароўя.

Ключавыя словы: лекар, медыцынскі факультэт, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, ахова здароўя, медыцына.

Aliaksiej KAPLIYEŬ. The origins of the higher medical education in Soviet Belarus in 1920s. The article characterizes the origins and development of higher medical education in Belarus. The author examines the preconditions and stages of formation of the medical faculty of the Belarusian State University as the main medical training center in the 1920s in the context of the political, economic and social transformations in Belarus during the establishment of Soviet power. The article also highlights the important role that the new national medical training center has played in the development of national medicine and healthcare.

Keywords: doctor, medical faculty, Belarusian State University, healthcare, medicine.

Наяўнасць уласнай эфектыўнай сістэмы падрыхтоўкі лекарскіх кадраў з'яўляецца найважнейшым складнікам гуманітарнай бяспекі грамадства, што асабліва відавочна падчас маштабных крызісаў нахшталт пандэміі COVID-19. Сучасная сістэма падрыхтоўкі лекарскіх кадраў у Беларусі выпрацоўвалася дзесяцігоддзямі і мае глыбокія гістарычныя карані ды трывалыя традыцыі.

Вышэйшая медыцынская адукацыя на тэрыторыі Беларусі бярэ свой пачатак у канцы XVIII стагоддзя, калі па ініцыятыве фінансіста А. Тызенгаўза ў 1775 годзе ў Рэч Паспалітую для заснавання ў Гродне медыцынскай школы (акадэміі) былі запрошаны вядомы французскі лекар і вучоны-натураліст Ж. Жылібер. На адным з аддзяленняў (факультэтаў) гэтай установы арганізавалі падрыхтоўку лекараў для гарадоў, на другім – для правінцый, на трэцім – акушэрак (павітух). Тут працавалі пяць выкладчыкаў, два фельчары і акушэрка, існаваў анатамічны тэатр, музей, аптэка, батанічны сад і шпіталь на 60 ложкаў [1, с. 128].

[ПРА АЎТАРА]

КАПЛІЕЎ Аляксей Аляксандравіч.

Нарадзіўся ў 1991 годзе ў Мінску. Скончыў гістарычны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны (2014), магістратуру гэтай ВНУ (2015), аспірантуру Інстытута гісторыі НАН Беларусі (2018).

У 2014–2015 гадах працаваў малодшым навуковым супрацоўнікам, старшым захавальнікам фондаў музея Гомельскага палацава-паркавага ансамбля.

У 2017–2018 гадах – вядучы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці.

З 2018 года – навуковы, з 2019 года – старшы навуковы супрацоўнік аддзела навейшай гісторыі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі.

Кандыдат гістарычных навук (2018).

Аўтар больш як 100 навуковых публікацый, у тым ліку адной манаграфіі.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя Беларусі міжваеннага перыяду, гісторыя медыцыны і аховы здароўя, медыка-санітарнае забеспячэнне насельніцтва і супрацьэпідэмічныя мерапрыемствы падчас ваенных канфліктаў першай чвэрці XX стагоддзя.

**Гродзенская медыцынская школа,
1775 год, малюнак мастака Напалеона Орды
з фондаў Нацыянальнага музея ў Кракаве**

Крыніца: Несцярчук, Л.М. Напалеон Орда.

Шлях да Бацькаўшчыны: кніга-альбом /

Л.М. Несцярчук. – Мінск: Маст. літ., 2009. – 430 с.

Першы выпуск медыцынскай школы адбыўся ў 1778 годзе, а праз тры гады з прычыны матэрыяльных цяжкасцей гэту ўстанову аб'ядналі з Галоўнай школай ВКЛ – Віленскай акадэміяй, дзе ўжо існаваў факультэт (калегіум) фізічных навук з выкладаннем медыцыны. Пасля апошняга падзелу Рэчы Паспалітай і далучэння тэрыторыі Беларусі да Расійскай імперыі ў 1802 годзе Віленская акадэмія была ператворана ва ўніверсітэт, а калегіум фізічных навук рэарганізаваны ў яе медыцынскі факультэт [2, с. 140].

Аднак нізкая з пункту гледжання расійскіх улад ступень лаяльнасці студэнтаў і выкладчыкаў навучальных устаноў, існаванне ва ўніверсітэцкім асяроддзі шматлікіх дэмакратычных гурткоў і таварыстваў, а таксама хваля рэпрэсіў у адказ на нацыянальна-вызваленчае паўстанне 1830–1831 гадоў прывялі да таго, што ўсе вышэйшыя навучальныя ўстановы на тэрыторыі Беларусі былі ліквідаваны. Не стаў выключэннем і Віленскі ўніверсітэт, які ў 1832 годзе быў закрыты, а яго медыцынскі факультэт ператвораны ў Віленскую медыка-хірургічную акадэмію, якую праз 10 гадоў таксама закрылі [3, с. 177].

Так Беларусь пазбавілі адзінага цэнтра развіцця вышэйшай медыцынскай адукацыі. Вынікі гэтай палітыкі амаль на 80 гадоў уперад прадвызначылі, што лекары, якія паходзілі з Беларусі і практыкавалі на яе тэрыторыі, вучыліся не на Радзіме, а ў Дэрпце, Казані, Кіеве, Маскве, Пецярбургу, а таксама ў Аўстрыі, Польшчы, Нямецчыне, Швейцарыі.

На мяжы XIX і XX стагоддзяў ідэю развіцця вышэйшай медыцынскай адукацыі ў Беларусі актыўна прасоўвалі згуртаванні мясцовых дактароў – Мінскае, Магілёўскае і Віцебскае лекарскія таварыствы, аднак да ўсталявання савецкай улады гэта ідэя не атрымала практычнага ўвасаблення [2, с. 140–141].

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года савецкі ўлады надавалі вялікую ўвагу развіццю адукацыі і вылучалі сродкі ў тым ліку на нацыянальныя праекты навучальных устаноў.

У прыватнасці, на тэрыторыі Беларусі абмяркоўвалася ідэя адкрыцця паўнаўраўнаважанага ўніверсітэта з абавязковым медыцынскім факультэтам, але наступныя баявыя дзеянні і германская акупацыя не дазволілі яе ажыццявіць. Аднак нават падчас нямецкай акупацыі Беларусі выбітныя навукоўцы акадэмік Я. Карскі і прафесар М. Доўнар-Запольскі прасоўвалі ўласныя праекты стварэння беларускага ўніверсітэта, і паводле абедзвюх праграм у складзе будучай вышэй-

**Савецкі прапагандысцкі плакат, 1919 год.
Са збору Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі**

Крыніца: День советской пропаганды: Знание – всем! (плакат). – [Москва]: Госиздат, 1919. – 1 л.

шай навучальнай установы (ВНУ) абавязкова прысутнічаў медыцынскі факультэт [4, с. 19]. З усіх беларускіх гарадоў для арганізацыі ўніверсітэта падыходзіў Мінск – другі пасля Вільні цэнтр развіцця беларускай культуры з геаграфічна ўдалым становішчам у цэнтры краіны. І ўсё ж рэалізаваць ідэю адкрыцця беларускай ВНУ ў Мінску у той час не атрымалася.

Праект не быў забыты, да яго звярнуліся пасля адыходу нямецкіх войск падчас станаўлення Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі (ССРБ) у пачатку 1919 года. Праз наступствы ваеннай мабілізацыі і акупацыі ў Беларусі востра не хапала кваліфікаваных лекарскіх кадраў, таму паўстала пытанне аб неабходнасці неадкладнай арганізацыі вышэйшай медыцынскай адукацыі.

Савет народных камісараў (СНК) РСФСР 21 студзеня 1919 года выдаў дэкрэт аб адкрыцці ўніверсітэтаў у Астрахані, Кастрэме, Самары, Смаленску, Тамбове і Яраслаўлі. Мінск у спісе «ўніверсітэцкіх» гарадоў адсутнічаў, што натуральна, бо ён не ўваходзіў у РСФСР. Аднак у той жа дзень старшыня Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі З. Жылуновіч атрымаў тэлеграму: наркамат асветы РСФСР даручаў дэкану матэматычнага факультэта Ніжагародскага педагагічнага ўніверсітэта прафесару І. Браіцаву (паходзіў з Магілёўскай губерні) распачаць арганізацыю ўніверсітэта ў Мінску з шасцю факультэтамі: матэматычным, прыродазнаўчым, аграрна-літаратурна-мастацкім, сацыяльна-гістарычным і медыцынскім [5, арк. 15]. Ужо на зыходзе існавання ССРБ яе Цэнтральны выканаўчы камітэт (ЦВК) 25 лютага 1919 года выдаў дэкрэт аб адкрыцці ў Мінску Дзяржаўнага ўніверсітэта, на што быў вылучаны 1 млн рублёў [6, с. 4].

На фоне палітычных змен (заканчэнне існавання ССРБ, аб'яднанне Беларусі і Літвы ў Літоўска-Беларускую ССР) праца па арганізацыі беларускай ВНУ працягвалася. Стварылі дзве камісіі – Мінскую (пры Мінскім губернскім камісарыяце асветы) і Маскоўскую (пры Народным камісарыяце асветы РСФСР). Роля апошняй – арганізацыйна і матэрыяльна падтрымаць праект, бо спустошаная война і рэвалюцыйнай разрухай Беларусь не была ў стане самастойна акумуляваць неабходныя рэсурсы [7, арк. 1, 3–4]. Адкрыццё ўніверсітэта мусіла быць здзейснена 1 траўня 1919 года, аднак праз імклівае наступленне польскіх войскаў, якія да жніўня 1919 года занялі большую частку тэрыторыі Беларусі, і непаразуменне паміж Мінскай і Маскоўскай камісіямі гэтага не адбылося.

Дзейнасць па стварэнні Беларускага ўніверсітэта аднавілася толькі з наступленнем савецкіх войск улетку 1920 года. 7 жніўня 1920 года мандат упаўнаважанага па справах арганізацыі ўніверсітэта ў Мінску атрымаў загадчык Аддзела аховы здароўя Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта ССРБ С. Камінскі, які курыраваў стварэнне менавіта медыцынскага факультэта [8, арк. 19].

Мінская і Маскоўская падрыхтоўчыя камісіі падбіралі кандыдатуры прафесараў для ўзначальвання кафедраў. Для працы на медфаку былі запрошаны вучоныя з Масквы, Петраграда, Кіева, Смаленска, Казані і іншых гарадоў. Паводле ўспамінаў вядомага неўрапатолога М. Кроля, які атрымаў запрашэнне ўвайсці ў склад Маскоўскай камісіі ў жніўні 1920 года, найбольш актыўны ўдзел у працы камісій прыняў прафесар Л. Мінора, якога М. Кроль назваў «духоўным бацькам» медфака БДУ [9, с. 47].

Аднак неадкладнаму адкрыццю медыцынскага факультэта і БДУ перашкаджалі татальны дэфіцыт, беднасць і разбурэнні ў пасляваеннай Беларусі. М. Кроль, які прыбыў у Мінск у складзе камісіі па арганізацыі БДУ ў канцы снежня 1920 года, згадваў: «У Мінску нас здзівілі руіны будынкаў, спаленых палякамі пры адступленні. Усё сведчыла аб тым, што мы знаходзімся ў шматпацярпелай пагранічнай паласе, якая служыла арэнай непасрэдных ваенных дзеянняў» [9, с. 47]. Акрамя таго, адсутнасць яснасці наконт меж Беларусі ва ўмовах фармальнага працягу польска-савецкай вайны абумовіла пастаяннае адкладанне пытання аб адкрыцці ўніверсітэта.

Пасля ад'езду чарговай дэлегацыі Маскоўскай камісіі ў студзені 1921 года выявіліся складанасці не толькі матэрыяльнага і арганізацыйнага, але і палітычнага характару – у Народным камісарыяце асветы РСФСР з'явілася прапанова не адкрываць медыцынскі факультэт у Мінску, а пашырыць адпаведны ва ўніверсітэце ў Смаленску [10, с. 8]. Асобныя

Сямён Давідавіч Камінскі (1861–1939), загадчык Аддзела аховы здароўя Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта ССРБ, пазней наркам аховы здароўя ССРБ, адзін са стваральнікаў БДУ

Крыніца: Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў. № E022260.

Лазар Саламонавіч Мінора (1855–1942)

Крыніца: Музей гісторыі медыцыны Беларусі. КП 2540/1

арганізатары і нават наркамат асветы ССРБ звярталіся да чыноўнікаў з апарату кіравання РСФСР за пратэкцыяй. Так, Народны камісарыят асветы ССРБ звярнуўся да ўплывовага намесніка наркама аховы здароўя РСФСР З. Салаўёва (ураджэнца Гродна) з лістом, у якім абгрунтоўвалася неабходнасць захавання пры БДУ медыцынскага факультэта. Аўтары гаварылі аб ідэалагічнай значнасці адкрыцця факультэта ва ўмовах раздзялення беларускага народа пасля Рыжскага міру: «...Шматмільённыя масы беларускага народа маюць права мець уласны беларускі расаднік вышэйшай адукацыі. Без медыцынскага факультэта ён згубіць значную ступень прывабнасці і цікавасці» [10, с. 10–11].

У пачатку студзеня 1921 года пытанне аб адкрыцці медфака было вырашана станоўча. На нарадах Маскоўскай камісіі па арганізацыі БДУ 22 і 29 сакавіка 1921 года прынялі вучэбныя планы медфака, распрацаваныя лекарамі і выкладчыкамі М. Кролем, Л. Мінорам і П. Карузіным пры ўдзеле М. Давыдава [9, с. 49]. Першыя навучальныя планы БДУ былі вельмі простымі – указвалася толькі дысцыпліна і агульная колькасць гадзін на яе выкладанне ў кожным трыместры. Навучальны план медфака быў разлічаны на пяць гадоў, ці 13 трыместраў: шэсць трыместраў для асноўнага (малодшага) аддзялення і сем – для старшага. Аналіз навучальных дысцыплін, якія выкладаліся на медыцынскім факультэце, паказаў, што вялікая колькасць гадзін адводзілася на хірургію, хімію і анатомію. Значная ўвага надавалася прапедытуцы, гісталагіі з эмбрыялогіяй, а таксама нервовым хваробам [3, с. 198].

Ва ўмовах катастрафічнага недахопу лекараў на месцах і звязанай з гэтым неабходнасцю падрыхтоўкі перадусім спецыялістаў-практыкаў выключна тэарэтычныя курсы нахштальт грамадскай медыцыны і гісторыі медыцыны чыталіся ў мінімальным памеры – чатыры і дзве гадзіны адпаведна. Варта адзначыць і адбітак пострэвалюцыйнага часу, які выяўляўся перш за ўсё ў імкненні да належнага палітычнага выхавання новага савецкага студэнцтва – у навучальным плане медфака БДУ на «агульнаадукацыйныя палітычныя прадметы» было вылучана 19 гадзін – больш чым на грамадскую медыцыну і гісторыю медыцыны разам [3, с. 196–198; 11, р. 102–103].

Першым крокам для арганізацыі медфака стаў пошук будынка, што ва ўмовах разбурэнняў цяжка было зрабіць. У выніку для асноўнага корпуса медфака выдзелілі будынак былой духоўнай семінарыі, для анатамічнага тэатра – паўразбуранае памяшканне фабрыкі «Вікторыя», профільныя кафедры былі размеркаваны па адпаведных клініках [9, с. 48].

Аднак праз гаспадарчую разруху нават узгодненыя тэхнічныя пытанні не заўсёды станоўча рашаліся: падчас камандзіроўкі з Масквы ў Мінск дэлегацыя Часовага праўлення БДУ (8–15 красавіка 1921 года) канстатавала, што намечаныя для БДУ будынкі былі заняты іншымі ўстановамі. Духоўная семінарыя, якая разглядалася як асноўнае памяшканне медфака, была перададзена вайсковаму ведамству, дзе быў адкрыты прыёмны пункт для польскіх ваеннапалонных, а будынак фабрыкі «Вікторыя» (будучы анатамічны тэатр) заняла слясарная майстэрня [9, с. 49; 12, арк. 40–40 адв.].

Дэканат медыцынскага факультэта БДУ,
у цэнтры – дэкан М. Кроль, 1923 год
Крыніца: Музей гісторыі медыцыны Беларусі.
КП 5546.

Фрагмент аб'явы з правіламі прыёму на медыцынскі факультэт БДУ з газеты «Звезда» ад 16 жніўня 1921 года

Крыніца: Правила приема на медицинский факультет Белорусского Государственного Университета // Звезда. – 1921. – 16 августа. – С. 4.

Для канчатковага вырашэння ўніверсітэцкага пытання 17 красавіка 1921 года правялі злучаную нараду прадстаўнікоў СНК ды ЦВК ССРБ, а таксама камісій і калегій па стварэнні БДУ. У выніку ўсе вызначаныя раней будынкі, у тым ліку тры бальніцы і былы Мінскі вайсковы шпіталь, перадалі ўніверсітэту [9, с. 49].

Фактычна 1921 год прайшоў пад знакам арганізацыі вучэбнага працэсу новага ўніверсітэта. Яшчэ ў студзені ва ўмовах недахопу кадраў урад ССРБ звярнуўся да навукоўцаў – ураджэнцаў Беларусі з заклікам прыняць удзел у арганізацыі ўніверсітэта ў Мінску. Адным з першых адгукнуўся будучы дэкан медыцынскага факультэта БДУ М. Кроль. У студзені 1921 года да медыцынскага факультэта былі прыпісаны таксама нейрапаталаг прафесар Л. Мінор, хірург прафесар В. Браіцаў, анатам прафесар П. Карузін. Нягледзячы на новыя бальшавіцкія стандарты і мэты адукацыі, выкладчыцкія кадры першых «савецкіх» медыцынскіх факультэтаў як Беларусі, так і іншых саюзных рэспублік, складаліся з прадстаўнікоў расійскіх дарэвалюцыйных медыцынскіх школ [13, с. 2].

Урачыстае адкрыццё ўніверсітэта адбылося 11 ліпеня 1921 года і было прымеркавана да гадавіны заняцця Чырвонай арміяй Мінска. Але фактычна заняткі на медфаку пачаліся толькі 31 кастрычніка. Да гэтага часу актыўна вялася ўступная кампанія [14, арк. 86].

У межах ажыццяўлення культурнай рэвалюцыі савецкая адукацыйная палітыка заахвочвала атрыманне вышэйшай адукацыі прадстаўнікамі пралетарыяту дзеля стварэння «новай» інтэлігенцыі. 2 жніўня 1918 года СНК РСФСР прыняў «Пастанову аб пераважным прыёме ў вышэйшыя навуковыя ўстановы прадстаўнікоў пралетарыяту і бяднейшага сялянства», паводле якой студэнты з вышэйадзначаных пластоў насельніцтва атрымоўвалі значную перавагу пры залічэнні ў ВНУ (у тэксце дэкрэта літаральна вылучаліся «на першае месца») з абавязковым прызначэннем ім стыпендыі. Адначасова адмянялася і плата за навучанне ва ўсіх ВНУ. У 1921 годзе Народны камісар асветы ССРБ У. Ігнатоўскі адзначыў: «Утварыцца новы тып студэнцтва, што выйшла ад сахі і станка, для якога інтарэсы пралетарыяту і сялянства будуць ўласнымі інтарэсамі» [15, с. 6].

Для адбору абітурыентаў на медфак БДУ былі выпрацаваны спецыяльныя правілы: узрост не меншы за 17 гадоў, адукацыя ў памеры працоўнага факультэта ці школы другой ступені і здача калёквіуму па матэматыцы, фізіцы і прыродазнаўстве. У выпадку адсутнасці сярэдняй адукацыі абітурыент падлягаў пашыранаму іспыту. Варта адзначыць уплыў класавага падыходу да адукацыі ў савецкай дзяржаве, што выяўляўся ў вылучэнні пераваг пры паступленні для выпускнікоў працоўнага факультэта, медыцынскіх работнікаў са стажам не меней за год, чырвоных медсясцёр і санітараў, што былі на фронце не менш за год, асоб фізічнай працы, што не меней за год працавалі на адказных партыйных, прафесійных і савецкіх пасадах, а таксама абітурыентаў пралетарскага паходжання [16, с. 4].

Пасля апублікавання правілаў прыёму за два тыдні на медфак было прынята 1300 заяў (на 250 месцаў), працягвалі паступаць новыя. Для параўнання: на грамадскім факультэце дзейнічала чатыры аддзяленні, заявы на паступленне туды падалі толькі 1000 абітурыентаў. Такім чынам, конкурс на медфак быў значна вышэйшы, чым на іншыя факультэты БДУ.

Табліца 1. Першыя кафедры медыцынскага факультэта БДУ (1921 год)

Крыніца: Беларускі Гасударственный Университет // Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.РБ. – 1922. – Вып. 11–12 (октябрь – ноябрь). – С. 46.

Кафедра	Загаччык
Анатоміі	П. Карузін
Арганічнай хіміі	Б. Беркенгейм
Батанікі	В. Ляпёшкін
Заалогіі	А. Фядзюшын
Нервовых хвароб	М. Кроль
Паталагічнай анатоміі і гісталагіі	А. Лунц
Фізікі	Н. Андрэеў

Табліца 2. Залічэнне студэнтаў на медыцынскі факультэт БДУ ў 1921–1927 гадах

Крыніца: Герке, П.Я. Первые годы высшего медицинского образования в Белоруссии / П.Я. Герке // Вопросы истории медицины и здравоохранения БССР (материалы второй научной конференции) / редкол. Г.Р. Крючок (отв. ред.) [и др.]. – Минск: Беларусь, 1965. – С. 52–54.

Год залічэння	Колькасць залічаных студэнтаў
1921	330
1922	216
1923	239
1924	186
1925	132
1926	95
1927	114

У сувязі з гэтым колькасць месцаў на медфаку пашырылі да 400, аднак у выніку на 1921/1922 навучальны год першапачаткова залічылі толькі 365 чалавек. Пасля шэрагу перарэгістрацый першы набор студэнтаў на ўсе курсы медфака склаў 239 чалавек, з якіх у выніку скончылі факультэт менш за 200 [17, с. 45–46].

За лета – восень 1921 года была выпрацавана структура кіравання медыцынскім факультэтам. Працу факультэта ўзначальваў дэканат, які выбіраўся тэрмінам на адзін год. У склад першага дэканата медыцынскага факультэта ўвайшлі хімік Б. Беркенгейм (дэкан), неўрапаталаг М. Кроль (намеснік дэкана), біёлаг А. Фядзюшын (сакратар). Аднак Б. Беркенгейм пасаду не заняў, і факультэт часова ўзначаліў А. Фядзюшын, а неўзабаве дэканам стаў прафесар М. Кроль. Пры дэканаце дзейнічалі тры прадметныя камісіі: тэрапеўтычная, хірургічная і медыка-біялагічная [10, с. 10].

У пачатку існавання БДУ яго факультэты будаваліся на калегіяльных і дэмакратычных прынцыпах самакіравання. Так, на медыцынскім факультэце быў створаны прэзідыум факультэта, у які да ліпеня 1921 года ўваходзілі дэкан М. Кроль, яго намеснік доктар Перальман і сакратар А. Фядзюшын. Пазней былі ўключаны і прадстаўнікі студэнцтва. У прыватнасці, у пачатку 1920-х гадоў членам прэзідыума медфака стаў С. Баркусевіч, які пры сваім статусе студэнта адначасова ўзначальваў Беларускае таварыства Чырвонага Крыжа, а таксама займаў пасаду намесніка наркама аховы здароўя ССРБ [17, с. 45].

На 31 кастрычніка 1921 года (момант пачатку заняткаў першага 1921/1922 вучэбнага года) на медфаку было пяць прафесараў і 28 выкладчыкаў [10, с. 27]. Структура факультэта складалася з сямі кафедраў, якія фактычна сталі каардынацыйнымі цэнтрамі развіцця беларускай медыцынскай навукі і перанялі функцыі, якія да рэвалюцыі выконвалі лекарскія таварыствы (табл. 1).

Для павышэння якасці навучання пры медыцынскім факультэце быў абсталяваны анатамічны тэатр. Ён размяшчаўся ў другім корпусе («доме») БДУ і лічыўся адным з найлепшых у СССР. Астатнія лабараторыі і кабінеты факультэта таксама абсталёваліся паводле высокіх для таго часу стандартаў: прыборы для фізічнага кабінета былі атрыманы з Масквы, хімічная лабараторыя забяспечвалася ўсімі неабходнымі прэпаратамі, рэактывамі і прыборамі на 2–3 гады [18, с. 39].

У адпаведнасці з Палажэннем аб вышэйшых навучальных установах ад 1 верасня 1921 года савецкія ўніверсітэты мусілі самі рыхтаваць навуковых супрацоўнікаў для ўласных патрэб. Для гэтага ў 1924 годзе пры медфаку была адкрыта ардынатура, а ў 1926 годзе – аспірантура. Варта дадаць, што ў 1920-х гадах медыцынскі факультэт заставаўся адным з найбольш прэстыжных у БДУ: напрыклад, у 1924/1925 навучальным годзе было пададзена 249 заяў на 150 месцаў, па выніках іспытаў залічаны толькі 102 чалавекі і без іспытаў – 30 (табл. 2).

Першапачатковыя арганізацыйныя складанасці адбіліся на далейшай дзейнасці медфака, асабліва ў першай палове 1920-х гадоў. Першы выпуск лекараў у 1925 годзе склаў усяго 21 чалавек, але ўжо ў 1926-м значна больш – 175, а да 1927 года медфак БДУ выпусціў 400 маладых спецыялістаў. З 1925 па 1930 год сярэднегадавы выпуск лекараў склаў 164 чалавекі [19, с. 626]. Аднак гэтага было недастаткова для медыцынскай сеткі БССР, якая пакутавала ад «кадравага голаду», таму

на працягу 1920-х гадоў кваліфікаваных медыкаў не хапала. Нягледзячы на пэўныя поспехі, БССР адставала ад астатніх рэспублік СССР па забеспячэнню лекарскімі кадрамі: на 1924 год на 10 тыс. насельніцтва даводзілася толькі 1,6 лекара, у той час як у РСФСР – 3. Гэта тэндэнцыя захоўвалася і ў другой палове 1920-х гадоў, калі шмат выпускнікоў медфака БДУ не жадалі размяркоўвацца ў БССР, асабліва ў вясковую мясцовасць, і выязджалі на працу ў РСФСР, перадусім – у Маскву і Ленінград. Падобныя з’явы прадвызначылі неабходнасць павышэння колькасці студэнтаў-медыкаў і ператварэння медыцынскага факультэта БДУ ў самастойную ВНУ – Мінскі медыцынскі інстытут, што адбылося ў 1930 годзе.

Такім чынам, нягледзячы на матэрыяльныя, кадравыя і арганізацыйныя складанасці ў разбуранай вайной і рэвалюцыйнай Беларусі атрымалася пабудаваць уласную сістэму падрыхтоўкі лекараў, якая была жыццёва неабходна для маладой савецкай рэспублікі. Менавіта на базе медыцынскага факультэта БДУ ў 1930 годзе быў створаны Мінскі дзяржаўны медыцынскі інстытут, які ў сваю чаргу стаў папярэднікам галоўнай медыцынскай ВНУ сучаснай Беларусі – Беларускага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 30.06.2021 г.

Аўтар выказвае ўдзячнасць супрацоўнікам Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў і Музея гісторыі медыцыны Беларусі за фотаматэрыялы.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Цішчанка, Я. Гродзенская медыцынская школа / Я. Цішчанка // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі ў 6 т. – Мінск, 1996. – Т. 3. – С. 128.
2. Крючок, Г.Р. К истории основания Минского медицинского института / Г.Р. Крючок, Е.И. Шишко // Научная сессия, посвященная 35-летию института (1921–1956): тезисы докладов / М-во здравоохранения БССР. Минский гос. мед. ин-т. – Минск: [б. и.], 1956. – С. 140–142.
3. Турук, Ф. Университетская летопись / Ф. Турук // Труды Белорусского Государственного Университета в Минске. – 1922. – № 1. – С. 175–207.
4. Пічэта, У.І. Пытаньне аб вышэйшай школе на Беларусі ў мінулым / У.І. Пічэта. – Менск: [б. в.], 1928. – 19 с.
5. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4. Воп. 1. Спр. 121.
6. Декрет Центрального Исполнительного Комитета Рабочих, Крестьянских и Солдатских Депутатов С.С.Р. Белоруссии от 25 февраля 1919 г. // Звезда. – 1919. – 1 марта. – С. 4.
7. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 1. Спр. 131. Арк. 1, 3–4 [Электронны рэсурс] // Белорусский государственный университет. – Рэжым доступу: <https://time.bsu.by/by/bsu-hist/bsu-history/1921-1941/prolog-1919-1920/arkhivnye-dokumenty/440-pratakol-1-pasyadzhennya-zhury-pa-zamyashchenni-kafedra-fakultetagramadskikh-navuk-dzyarha-naga-universiteta-minsku.html>; <https://time.bsu.by/by/bsu-hist/bsu-history/1921-1941/prolog-1919-1920/arkhivnye-dokumenty/442-pratakol-9-pasyadzhennya-kamisii-pa-arganizatsyi-universiteta.html>. – Дата доступу: 28.06.2021.
8. НАРБ. – Ф. 8. Воп. 1. Спр. 25.
9. Кріль, М.Б. Першыя крокі па арганізацыі мэдфаку Б. Дз. У. (Успаміны) / М.Б. Кріль // Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, 1921–1927: Да 10-й гадавіны Кастрычнікавай рэвалюцыі. – Мінск: [б. в.], 1927. – С. 47–51.
10. Шишко, Е.И. Минский ордена Трудового Красного Знамени государственный медицинский институт: (к 70-летию) / Е.И. Шишко, А.А. Ключарев, А.И. Курбако. – Минск: Вышэйшая школа, 1991. – 192 с.
11. Pantiouk, I. К вопросу о становлении высшего медицинского образования в белорусском государственном университете / I. Pantiouk // Histotiae Scientiarum Baltica: XXII Baltic conference on the history of science / Vilnius – Kaunas, 5–6 october 2006 / comp. A. Andriusis. – Vilnius – Kaunas: [s. n.], 2006. – P. 102–103.
12. НАРБ. – Ф. 205. Воп. 1. Спр. 2.
13. Каминский, С. Быть-ли университету в Минске / С. Каминский // Звезда. – 1921. – 27 января. – С. 2.
14. НАРБ. – Ф. 205. Воп. 1. Спр. 1.
15. Красный студент: Сборник Рабочего Факультета при Белорусском Государственном Университете. – Минск: [б. и.], 1922. – 60 с.
16. Правила приема на медицинский факультет Белорусского Государственного Университета // Звезда. – 1921. – 16 августа. – С. 4.
17. Белорусский Государственный Университет // Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.Р.Б. – 1922. – Вып. 11–12. – С. 45–46.
18. Белорусский Государственный Университет // Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.Р.Б. – 1921. – № 2. – С. 39.
19. Абраменко, М.Е. Высшее медицинское образование на Беларуси в ходе становления советской системы здравоохранения (1917–1941 гг.) / М.Е. Абраменко // Медицинское образование XXI: сб. науч. тр.: (материалы междунар. конф.) – Витебск: ВГМУ, 2002. – С. 626–628.